

Kosakovskių ir Platono Zubovo ryšiai Rusijos intervencijos ir antrojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo kontekste

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Humanitarinio ugdymo fakultetas, Pasaulio istorijos katedra,
T. Ševčenkos g. 31, Vilnius
el. p. ramune.stukiene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojama, kaip Rusijos karinės intervencijos į Abiejų Tautų Respubliką bei antrojo padalijimo įteisinimo kontekste vystėsi Lietuvos didikų Livonijos vyskupo Juozapo Kazimiero ir Lietuvos bei Rusijos kariuomenių generolo leitenanto Simono Martyno Kosakovskių ryšiai su Rusijos imperatorės Jekaterinos II favoritu Platonu Zubovu. Remiantis archyviniais šaltiniais ir 1792–1793 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos veiklos tyrimais nustatoma, kaip ir kada užsimezgė Lietuvos didikų kontaktai su P. Zubovu, kokių tikslų, naudodamiesi Rusijos imperijos dvare įsigalėjusia favoritizmo sistema, siekė broliai Kosakovskiai ir kokie buvo paties P. Zubovo tikslai proteguoti Kosakovskių giminės atstovus. Straipsnio pabaigoje parodoma, kokius neigiamus politinius padarinius turėjo Kosakovskių bendradarbiavimas su P. Zubovu.

Esminiai žodžiai: favoritizmas, Rusijos imperijos karinė intervencija, Targovicos konfederacija, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacija, Kosakovskiai, Platonas Zubovas, antrasis Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimas.

Abstract. The article attempts to analyse how the connections between the Lithuanian nobles, Bishop of Livonia Józef Kazimierz Kossakowski and Lieutenant-General of the Lithuanian and Russian Armies Szymon Marcin Kossakowski, and Platon Zubov, the favourite of Catherine II of Russia, evolved in the context of the Russian military intervention in the Polish-Lithuanian Commonwealth and the legitimization of the second partition. With reference to archival sources and the research on the activities of the 1792–1793 Confederation of the Grand Duchy of Lithuania, the article elaborates on how and when the contacts between the Lithuanian nobles and Platon

Zubov were first made, what objectives the Kossakowski brothers sought to accomplish by virtue of the system of favouritism practised by the ruler of the Russian Empire and what Zubov aimed for in providing his protection to the Kossakowski family members. The article ends with the negative political outcomes that followed from the Kossakowski-Zubov collaboration.

Keywords: favouritism, military intervention of the Russian Empire, Targowica Confederation, Confederation of the Grand Duchy of Lithuania, Kossakowski, Platon Zubov, Second Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

Įvadas

Ankstyvųjų naujųjų laikų epochoje Rusijos imperijoje suklestėjęs favoritizmo institutas XVIII šimtmečio pabaigoje tapo svarbiu valdymo sistemos elementu. Peržengdamas oficialias, įstatymais ar tradicijomis suformuotas pavaldumo ir subordinacijos struktūras, favoritizmas sudarė sąlygas monarchui sutelkti aukščiausiąją valdžią siauros, asmeniškai lojalių žmonių grupės rankose, kartu atvėrė galimybes asmenims, iki tol mažai susijusiems su tradiciniu valdančiuoju elitu, įgyti galios ir kopti karjeros laiptais. Imperatorės Jekaterinos II valdymo laikotarpiu (1762–1796) favoritizmas Rusijoje pasiekė savo apogėjų. Pelnę imperatorės pasitikėjimą favoritai tapdavo tarpininkais, per kuriuos vyko valdovės ir jos pavaldinių komunikacija. Todėl įgijus favorito malonę susidarydavo sąlygos tikėtis išspręsti tiek viešus, tiek privačius reikalus, galėjusius „pasiklysti“ išplėtotame biurokratiniame imperijos valdininkų labirinte. To meto visuomenėje per favorito protekciją atsiverdavo galimybės pateikti savo siūlymus ar projektus bei tikėtis sulaukti jiems paramos.

Favoritizmo sistema buvo svarbi ne tik sprendžiant Rusijos vidaus reikalus. XVIII a. paskutiniame ketvirtyje favoritų puoselėti projektai turėjo didelę įtaką ir Rusijos užsienio politikai. Jekaterinos II favoritas kunigaikštis Grigorijus Potiomkinas (*Григорий Александрович Потёмкин*, 1739–1791) buvo vienas pagrindinių Rusijos imperijos geopolitikų¹, o paskutiniaisiais imperatorės Jekaterinos II valdymo metais Rusijos imperijos vidaus ir užsienio politikoje svarbų vaidmenį atliko naujasis imperatorės favoritas Platonas Zubovas (*Платон Александрович Зубов*, 1767–1822).

Dvidešimt dvejų metų amžiaus Rusijos imperijos Raitelių gvardijos rotmistras P. Zubovas sugebėjo padaryti stebėtiną karjerą imperijos dvare. 1789 m. pavasarį pelnęs imperatorės palankumą iki tol beveik nežinomas karininkas buvo paskirtas pulkininku ir flygeladjutantu. Tų pačių metų rudenį jis buvo nominuotas kavalergardų korpuso vadu, suteikiant generolo majoro laipsnį, ir tapo faktiniu imperatorės garbės sargybos viršininku. 1792 m. kovo mėn. jaunasis Jekaterinos II favoritas „užsitarnavo“ genero-

¹ Plačiau žr. ЕЛИСЕЕВА, Ольга Игоревна. *Геополитические проекты Г. А. Потемкина*. Москва, 2000.

lo leitenanto laipsnį ir pelnę generolo adjutanto pareigas dvare. 1793 m. liepos 25 d. P. Zubovas buvo paskirtas Jekaterinoslavo ir Tauridės generalgubernatoriumi. Taip jis užėmė anapilin iškeliavusio ankstesniojo imperatorės favorito kunigaikščio G. Potiokino pozicijas². Tačiau, kaip pabrėžia favoritizmo Rusijoje tyrinėtojas Igoris Kurukinas, karjeros pradžioje P. Zubovas pirmiausia buvo asmeninis imperatorės sekretorius, kurį ji pilte užpildavo įvairiausiai pavidimais³. Už atliktus darbus ir lojalumą buvo dosniai atsilyginama: 1793 m. P. Zubovui, jo tėvui ir broliams buvo suteiktas Šventosios Romos imperijos grafo titulas. Netrukus prie P. Zubovo pareigybių sąrašo prisidėjo artilerijos ir inžinerijos korpuso viršininko postas, o krūtinę papuošė Šv. Andriejaus ir Šv. Vladimiro 1-ojo laipsnio ordinais. Po trečiojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo iš Rusijos užgrobtų pietrytinių žemių suformavus Voznesensko guberniją, Jekaterinos II favoritas buvo paskirtas šios gubernijos gubernatoriumi. 1796 m. kovo 25 d. P. Zubovui buvo suteiktas kunigaikščio titulas, o tų pačių metų rudenį jis paskirtas Juodosios jūros laivyno vyriausiuoju vadu⁴.

Rusijos imperatorės favorito P. Zubovo materialinę padėtį reikšmingai pagerino tiek 1793 m. įvykdytas antrasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas, tiek ir galutinis šios valstybės sužlugdymas 1795-aisiais. P. Zubovas gavo didžiausiąją dalį – 109 670 – iš Rusijos imperijos valdininkams po padalijimų išdalytų sunaikintos Respublikos „valstietišku sielų“: 1795 m. jam buvo padovanota Šiaulių ekonomija su 13 669 valstiečiais. Kaip taikliai pastebėjo I. Kurukinas, kiti Rusijos imperijos valdančiojo ir karinio elito atstovai turėjo tenkintis gerokai mažesnėmis „dovanomis“: Rusijos kariuomenės vyriausiasis vadas generolas feldmaršalas Piotras Rumiancevas (*Пётр Александрович Румянцев-Задунайский*, 1725–1796) gavo 5 700, generolas Aleksandras Suvorovas (*Александр Васильевич Суворов*, 1729–1800) – 6 922, Rusijos karinės kolegijos vadovas Nikolajus Saltykovas (*Николай Иванович Салтыков*, 1936–1816) – 4 701, o būsimasis prie Rusijos prijungtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių generalgubernatorius Nikolajus Repninas (*Николай Васильевич Репнин*, 1734–1801) – 4 385 valstiečius⁵.

Akivaizdu, kad toks svarus „apdovanojimas“ – užgrobtų teritorijų atidavimas – turėjo būti paremtas ne tik imperatorės malone, bet ir realiais jaunojo grafo „nuopelnais“ padalijimų procese. Istorinių šaltinių analizė rodo, kad, vykdydamas Jekaterinos II užsienio politiką Lenkijos ir Lietuvos valstybės atžvilgiu, P. Zubovas ne tik dalyvavo organizuojant intervenciją į Lenkiją ir Lietuvą, bet ir aktyviai prisidėjo įgyvendinant antrąją bei trečiąją Abiejų Tautų Respublikos padalijimus. Antai Rusijos užsienio reikalų kolegijos narys,

² БОЛОТИНА, Наталья Юрьевна. Г. А. Потемкин: к вопросу об институте фаворитизма в России. Из: *Российская государственность: история и современность*. Москва: РАГС, 2007, с. 230–263.

³ КУРУКИН, Игорь. Фаворит в России XVIII века: человек и механизм. Из: *Вестник истории, литературы, искусства*, т. 9. Москва: Наука, 2014, с. 181–195.

⁴ КУРУКИН, Игорь. Платон Зубов – «Министр всех частей правления»: фаворитизм на исходе XVIII столетия. *Quaestio Rossica*, 2015, № 3, с. 203–204.

⁵ Plg. КУРУКИН, Игорь. Платон Зубов – «Министр всех частей правления»: фаворитизм на исходе XVIII столетия. *Quaestio Rossica*, 2015, № 3, с. 204.

faktinis Rusijos Rytų politikos vadovas Aleksandras Bezborodka (Александр Андреевич Безбородко, 1747–1799) jau 1792 m. gegužės mėn. skundėsi, jog tiek Užsienio reikalų kolegijoje, tiek senate ant jo galvos užverstos „visos šiukšlės, tokios kaip senato ataskaitos, privatūs reikalai, žodžiu visa, kas nemalonu ir ką reikia kruopščiai išnagrinėti, bet kas neteikia nei garbės, nei šlovės, o visi dabartiniai Lenkijos reikalai, visi su jais susiję pavedimai kariuomenėms ir kiti nurodymai atitenka Zubovui <...>“⁶. 1792 m. antroje pusėje – 1793 m. favorito įtaka dar labiau sustiprėjo. Per jo rankas ėjo visi reikalai, o jis pats neretai amžininkų buvo įvardijamas „visų valdymo sričių ministru“⁷.

Nenuostabu, kad dar XVIII a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje, matydami Rusijos imperijos dvare sparčiai augančią P. Zubovo įtaką, su juo suartėti siekė valdymo pokyčiais Abiejų Tautų Respublikoje nepatenkinti prorusiškos orientacijos didikai. Tarp pastarųjų buvo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konservatyviosios bajorijos pasipriešinimo Ketverių metų seimo reformoms organizatoriai broliai Livonijos vyskupas Juozapas Kazimieras (1738–1794) ir generolo leitenanto laipsnį Lietuvos ir Rusijos kariuomenėse turintis Simonas Martynas (1741–1794) Kosakovskiai. 1791 m. pabaigoje užsimezgę Kosakovskių ir P. Zubovo ryšiai tęsėsi iki brolių mirties (jie buvo pakarti 1794 m. sukilimo metu) ir turėjo įtakos tam, kad Kosakovskių giminės pozicijos sustiprėjo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Nepaisant gausios antrojo padalijimo genezės istoriografijos bei Lenkijos Karalystės Targovicos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijų veiklos tyrimų⁸, Kosakovskių santykių su P. Zubovu eiga, kaip ir šių santykių reikšmė politiniams 1792–1793 m. procesams, Abiejų Tautų Respublikoje iki šiol nebuvo įvertinta. Kosakovskių protekcijos ir santykiai Sankt Peterburgo dvare taip pat nebuvo plačiau analizuoti darbuose, skirtuose brolių Juozapo Kazimiero ir Simono Martyno Kosakovskių veiklai⁹, nors dar 2003 m. Vydas Dolinskas yra teigęs, kad būtent dėl Simono Martyno Kosakovskio kontaktų imperijos dvare „Respublikos tradicionalistų lyderiai, apeidami Rusijos vicekanclerį grafą Ivaną Ostermaną ir neabejotinai palydėti S. Kosakovskio, aplankė realią įtaką

⁶ 1792 m. gegužės 15 d. A. Bezborodka laiškas S. R. Voroncovui. *Архив князя Воронцова, кн. XII*. Москва: Тип. Грачева и К., 1879, c. 255–256.

⁷ КУРУКИН, Игорь. Платон Зубов – «Министр всех частей правления»: фаворитизм на исходе XVIII столетия. *Quaestio Rossica*, 2015, № 3, c. 205.

⁸ Greta klasikinių 1792–1793 m. konfederacijai ir antrajam padalijimui skirtų Władysława Smoleńskiego, Władysława Konopczyńskiego, Robert Howard Lordo, Dmitrijaus Ilovaickio darbų paminėtini Łukasz Kądzioł, Vydo Dolinsko, Dariuszo Rolniko ir šių eilučių autorės tyrimai. Bibliografinis darbų sąrašas pateikiamas straipsnio pabaigoje.

⁹ ZAHORSKI, Andrzej. Kossakowski Józef Kazimierz. In: *Polski Słownik Biograficzny, t. XIV*. Wrocław etc., 1969, s. 269–272; KONOPCZYŃSKI, Władysław. Szymon Marcin Kossakowski. In: *Polski Słownik Biograficzny, t. XIV*. Wrocław etc., 1969, s. 288–293; DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*. Vilnius: Vaga, 2003; BUTTERWICK, Richard. Bishop Jozef Kazimierz Kossakowski at the Four Years' Diet. Iš: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: LII leidykla, 2012, p. 389–412; BUTTERWICK, Richard. *Polska rewolucja a Kościół Katolicki 1788–1792*. Kraków: Arcana, 2012; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Livonijos vyskupo Juozapo Kazimiero Kosakovskio LDK vizija antrojo valstybės padalijimo akivaizdoje. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002, 2001/1, p. 73–86.

Sankt Peterburgo rūmuose turintį Jekaterinos II naująjį favoritą grafą Platoną Zubovą, su kuriuo derino svarbiausius planus¹⁰. V. Dolinsko vertinimu, S. M. Kosakovskis buvo pagrindinis 1792 m. akcijos Respublikoje strategijos ir taktinių uždavinių kūrėjas, „su savo raštais rytais reguliariai lankydavęsis pas Zubovą“¹¹.

Istoriografijoje galime išžvelgti du radikaliai skirtingus brolių Kosakovskių – patriotų arba išdavikų – vertinimus. Vienu autorių darbuose jie laikyti valstybingumo gynėjais, kadangi siekė, jog Lietuva atsiskirtų nuo Lenkijos¹², kituose – išdavikais, nes prisidėjo rengiant ir įgyvendinat karinę Rusijos imperijos intervenciją (būtent Simonas Martynas Kosakovskis, kaip Rusijos kariuomenės generolas leitenantas, 1792 m. vasarą į Lietuvą įžengė Rusijos kariuomenės priešakyje ir Abiejų Tautų Respublikos kare su Rusija kovėsi pastarosios pusėje)¹³.

Tačiau iki šiol istoriografijoje nebuvo įvertinti platesni tokių veiksmų padariniai, kaip ir neatsižvelgta į galimą alternatyvų valstybės raidos kelią poreforminiu laikotarpiu, jei nebūtų kilusi iš išorės inspiruota vidaus nesantaika. Pastarojo dešimtmečio istoriografijos įdirbis suteikia vis daugiau pagrindo verifikuoti įsitvirtinusių Kosakovskių veiklos vertinimus. Šiame straipsnyje analizuojant Kosakovskių veiklą neliečiama Lietuvos ir Lenkijos santykių problema, bet aiškinamasi, kaip ir kada jie tapo Rusijos Abiejų Tautų Respublikoje sąmoningai vykdytos destabilizavimo ir vidaus nesantaikos kurstymo politikos įrankiais.

Kokią realią įtaką Kosakovskių politiniams siekiams įgyvendinti turėjo P. Zubovo protekcija ir kaip tai paveikė konfederacijos kūrimo eigą, rodo to meto korespondencija ir įvykių liudininkų atsiminimai. Kosakovskių ryšius su P. Zubovu atskleidžia Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve saugomi 1792–1794 m. laikotarpio P. Zubovui rašyti laišškai¹⁴, pranešimai apie Targovicos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederaciją veiklą¹⁵, S. M. Kosakovskio ir P. Zubovo korespondencija¹⁶, Juozapo Kazimiero Kosakovskio asmeninio archyvo dokumentai¹⁷, Rusijos pasiuntinio Abiejų Tautų Respublikoje

¹⁰ DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 493.

¹¹ Ten pat, p. 494.

¹² Istoriografijos vertinimai šiuo klausimu plačiau aptarti: ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 13–15. Siekiai atskirti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę nuo Lenkijos Karalystės klaidingai buvo tapatinami su patriotizmu.

¹³ Naujausias mokslo populiarinimo darbas šia tema: DANILCZYK, Adam. *Targowica czyli zdrada*. Warszawa: Demart, 2016.

¹⁴ *Rusijos valstybinis senųjų aktų archyvas* (toliau – RVSA), f. 11, ap. 1, b. 960; f. 12, ap. 1, b. 218.

¹⁵ RVSA, f. 12, ap. 1, b. 214, 215, 218.

¹⁶ P. Zubovo laiškų S. M. Kosakovskui kopijų esama tarp Lenkijos Karalystės archyve saugomų dokumentų, žr. *Vyriausiasis senųjų aktų archyvas (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, toliau – AGAD)*, f. Archiwum Krolestwa Polskiego, Nr. 203, l. 349–350v. Kelių S. M. Kosakovskių laiškų P. Zubovui kopijos saugomos Čartoriskų bibliotekos Krokuvoje fonduose: Biblioteka im. ks. Czartoryskich w Krakowie (Muzeum Narodowe), Rkr. 2257 IV, l. 30–36.

¹⁷ 1792–1793 m. laikotarpio J. K. Kosakovskio asmeninio archyvo dokumentų nuorašai saugomi Jogailaičių bibliotekos Krokuvoje Rankraščių skyriuje (Biblioteka Jagiellońska), Rkr. 4436.

Jokūbo Sieverso¹⁸ bei paskutinio Lietuvos didžiojo iždininko Mykolo Kleopo Oginskio¹⁹ atsiminimai ir kiti šaltiniai²⁰.

Šio straipsnio tikslas – remiantis šaltiniais ir temos istoriografija apžvelgti, kaip užsimezgė ir vystėsi Kosakovskių bei P. Zubovo ryšiai Rusijos intervencijos ir antrojo padalijimo laikotarpiu, nustatyti, kokių tikslų, naudodamiesi Rusijos imperijos dvare įsigalėjusia favoritizmo sistema, siekė broliai Kosakovskiai ir kokių padarinių šie ryšiai turėjo.

Kosakovskių ryšiai Sankt Peterburgo dvare konfederacijos kūrimo išvakarėse

Abiejų Tautų Respublikoje tiek Ketverių metų seimo (1788–1792) vykdyta valstybės stiprinimo politika, tiek ir Rusijos protektorato atmetimas buvo neigiamai vertinami Rusijos imperijos valdančiųjų sluoksnių. Tačiau susigrąžinti imperijos įtaką Respublikoje ir panaikinti pažangią 1791 m. gegužės 3 d. konstituciją imperatorė Jekaterina II siekė „pačių lenkų rankomis“. Kaip priemonė Konstitucijai panaikinti buvo numatyta tradicinė veikimo forma – nepatenkintųjų bajorų konfederacija, jau nuo XVII a. taikyta Rusijos politiniams tikslams įgyvendinti Respublikoje²¹. Tačiau, prieš pradėdama imtis aktyvių veiksmų prieš reformas Lenkijoje ir Lietuvoje, Rusija turėjo užsitikrinti stabilumą šalies pietuose ir baigti karą su Osmanų imperija.

Tuometinis imperatorės favoritas, Rusijos kariuomenės generolas feldmaršalas kunigaikštis Grigorijus Potiomkinas, palaikęs glaudžius ryšius su opozicijos reformoms lyderiais Abiejų Tautų Respublikoje, aktyviai rūpinosi, kad būtų plėtojamas prorusiškos konfederacijos sudarymo projektas²². 1791 m. gegužės mėn. pabaigoje G. Potiomkiną pasiekė pirmieji prorusiškos konfederacijos sudarymo projektai, parengti Lenkijos artilerijos generolo Stanislovo Felikso Potockio (*Stanisław Szczęsny Potocki*, 1751–1801)²³. Detaliau aptarti konfederacijos planus ir numatyti priemones jam įgyvendinti G. Potiomkinas,

¹⁸ *Drugi rozbiór Polski z pamiętników Sieversa*. Poznań, 1865. Šiuolaikinis leidimas: SIEVERS, Jakob Johann. *Jak doprowadzilem do drugiego rozbioru Polski*. Opracowali wstępem i przypisami opratrzyli Barbara Grochulska i Piotr Ugniewski. Warszawa: Oficyna wydawnicza INTERIM, 1992.

¹⁹ OGINSKIS, Mykolas Kleopas. *Atsiminimai*, 1 tomas. Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2007.

²⁰ Žr. A. Bezborodko, P. Zavadovskio ir kitų Rusijos politikų korespondencijos publikaciją kunigaikščių Voroncovų archyvo rinkinyje: Письма графа П. В. Завадовского к братьям Воронцовым. *Архив князя Воронцова, кн. XII*. Москва: Тип. Грачева и К., 1877; Письма князя А. А. Безбородко. *Архив князя Воронцова, кн. XIII*. Москва: Тип. Грачева и К., 1879.

²¹ Plačiau žr. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Geopolitinė situacija Europoje ir Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimai. Iš: *Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimų dokumentai. 1 dalis. Sankt Peterburgo konvencijos*. Sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 38–45.

²² Plačiau žr. ЕЛИСЕЕВА, Ольга Игоревна. *Геополитические проекты Г. А. Потемкина*. Москва, 2000.

²³ 1791 m. gegužės 14 d. Vienoje parengtas S. F. Potockio konfederacijos sudarymo Lenkijoje ir Lietuvoje projektas publikuotas: LORD, Robert Howard. *Drugi rozbiór Polski*. Warszawa: Instytut wydawniczy PAX, 1984, s. 361–362.

tuo metu vadovavęs Rusijos ir Osmanų imperijos taikos procesui, į savo būstinę Jasuose pasikvietė Abiejų Tautų Respublikos opozicijos lyderius²⁴. Tarp keturiolikos Jasuose 1791 m. spalio mėn. derybas pradėjusių Respublikos opozicionierių buvo vienintelis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovas – Rusijos kariuomenėje nuo 1790 m. tarnavęs generolas leitenantas S. M. Kosakovskis, spėjęs užmegzti bičiuliškus santykius su G. Potiomkino kanceliarijos vadovu, Rusijos generolu majoru Vasilijumi Popovu (*Василий Степанович Попов, 1745–1822*)²⁵.

S. M. Kosakovskis aktyviai įsitraukė į konfederacijos organizavimo veiklą pirmiausia siekdamas įgyvendinti savo giminės interesus: sustiprinti tiek Kosakovskių ekonomi- nę padėtį Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, tiek ir giminės politinę įtaką. Tačiau konfederacijos rengimo darbus sutrukdė netikėta G. Potiomkino mirtis 1791 m. spalio 16 d. Nuo to laiko intervencijos į Abiejų Tautų Respubliką bei senosios valdymo formos atkūrimo klausimas tapo neatsiejamas nuo grupuočių įtakos pasiskirstymo pačiuose Sankt Peterburgo rūmuose²⁶, o S. M. Kosakovskiui teko ieškoti naujų ryšių ir galimybių gauti protekciją Rusijos imperijos dvare.

1791 m. pabaigoje G. Potiomkino vietą derybose dėl taikos su Osmanų imperija sudarymo bei paramos suteikimo Abiejų Tautų Respublikos „politiniams emigrantams“ užėmė senatorius ir faktiškas Rusijos užsienio politikos vadovas Aleksandras Bezborodka (1747–1799), Lenkijos ir Lietuvos atžvilgiu turėjęs kitokių planų nei kunigaikštis Potiomkinas²⁷. Nuo 1791 m. lapkričio iki 1792 m. vasario mėn. A. Bezborodkos pasitarimuose daugiausia su S. F. Potockiu ir S. Ževuskiu buvo derinami įvairūs konfederacijos sudarymo projektai, aptariamose Rusijos intervencijos į Respubliką detalės, svarstomas konfederacijos vadovybės klausimas.

Kita vertus, A. Bezborodka nebuvo linkęs beatodairiškai pritarti Abiejų Tautų Respublikos „politinių emigrantų“ teikiamiems pasiūlymams. 1792 m. vasario 5 d. raporte Jekaterinai II jis pabrėžė, jog „sprendžiant Lenkijos klausimą pirmas ir esminis dalykas yra susitarti su vokiečių valstybėmis ar bent su Berlyno rūmais“²⁸. Jei 1792 m. pradžioje Rusijai būtų pavykę susitarti su Prūsija bei Austrija dėl Lenkijos ir Lietuvos valstybės

²⁴ Be jau minėto Stanislovo Felikso Potockio, į Jaus atvyko Lenkijos lauko etmonas Severinas Ževuskis (*Seweryn Rzewuski, 1743–1811*) ir Lenkijos didysis etmonas Pranciškus Ksaveras Branickis (*Franciszek Ksawery Branicki, 1730–1819*). Plačiau žr.: SMOLEŃSKI, Władysław. *Konfederacja targowicka*. Kraków, 1903, s. 20–22; DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 481–484.

²⁵ DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 483.

²⁶ Istoriografijoje vyraujančius svarstymus Rusijos dvaro grupuočių požiūriu į reformas Abiejų Tautų Respublikoje tema apibendrino R. Butterwickas savo naujausioje monografijoje, žr. BUTTERWICK, Richard. *Polska rewolucja a Kościół Katolicki 1788–1792*. Kraków: Arcana, 2012, s. 861 (15 nuoroda).

²⁷ Plačiau žr.: LORD, Robert Howard. *Drugi rozbiór Polski*. Warszawa: Instytut wydawniczy PAX, 1984, s. 143–144; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 47–50.

²⁸ LORD, Robert Howard. *Drugi rozbiór Polski*. Warszawa: Instytut wydawniczy PAX, 1984, s. 144.

likimo, galima manyti, kad Abiejų Tautų Respublikos padalijimas būtų tapęs ne Rusijos intervencijos pasekme, bet priežastimi. Tačiau 1792 m. pradžioje A. Bezborodkos siūlymams ėmė priešintis Sankt Peterburgo rūmuose įsigalėjusi Platono Zubovo grupuotė, į kurią įėjo Rusijos užsienio reikalų kolegijos narys Arkadijus Morkovas (*Аркадий Иванович Морков*, 1747–1827) ir buvęs G. Potiomkino kanceliarijos vadovas Vasilijus Popovas²⁹. Ši grupuotė siekė nedelsiant pradėti intervenciją į Lenkiją bei Lietuvą ir veiksmų nederinti nei su Prūsija, nei su Austrija. Paties A. Bezborodkos žodžiais, Sankt Peterburge susidarė tokia situacija, kai viską sprendė P. Zubovas su A. Morkovu, priimamų nutarimų tekstus suderindami tiesiog su imperatore, o jam pateikdami tik juos pasirašyti jau po visko³⁰.

Tokiomis aplinkybėmis 1792 m. ankstyvą pavasarį intervencijos į Abiejų Tautų Respubliką galimybių svarstymas iš Jasų persikėlė į Sankt Peterburgą, į kurią kvietimą atvykti pirmasis iš Abiejų Tautų Respublikos „politinių emigrantų“ gavo generolas leitenantas S. M. Kosakovskis. Lietuvos didiko angažavimasis atstovauti visos konservatyviosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos interesams ir jo keliami projektai buvo priimtini karine intervencija į Abiejų Tautų Respubliką suinteresuotiems Rusijos politikams. Po G. Potiomkino mirties ir toliau palaikydamas ryšius su buvusiu jo patarėju, o tuo metu jau Rusijos kariuomenės štabo viršininku generolu majoru Vasilijumi Popovu, S. M. Kosakovskis sugebėjo užsitikrinti tiek Arkadijaus Morkovo, trečiojo pagal svarbą po Ivano Ostermano (*Иван Андреевич Остерман*, 1725–1811), ir Aleksandro Bezborodkos, Rusijos užsienio reikalų kolegijos nario, paramą, tiek įgyti naujojo Jekaterinos II favorito P. Zubovo protekciją³¹.

Lenkų istoriko Jerzy Łojeko vertinimu, būtent S. M. Kosakovskis pasirūpino, kad ir kiti Respublikos lyderiai būtų pakviesti į Rusijos imperijos sostinę³². Pats S. M. Kosakovskis į Sankt Peterburgą atvyko 1792 m. kovo 13 d. Jau kitą dieną, tarpininkaujant generolui majorui V. Popovui ir grafiui P. Zubovui, jis buvo pristatytas Rusijos imperatorei Jekaterinai II, kuri parodė S. M. Kosakovskiui „ypatingą prielankumą, suteikdama ne tik *entree* teisę, leidusią jam nekliudomai visada lankytis rūmuose, bet ir *la petite entree*

²⁹ Письма графа Ф. В. Ростопчина к графу С. Р. Воронцову. *Архив князя Воронцова*, кн. VIII. Москва: Тип. Грачева и К, 1876, с. 52; Письма графа П. В. Завадовского к братьям графам Воронцовым. *Архив князя Воронцова*, кн. XII. Москва: Тип. Грачева и К., 1877, с. 75; Письма князя А. А. Безбородко. *Архив князя Воронцова*, кн. XIII. Москва: Тип. Грачева и К., 1879, с. 255–258; ŁOJEK, Jerzy. *Misja Debolego w Petersburgu w latach 1787–1792. Z dziejów stosunków polsko-rosyjskich w czasach Sejmu Czteroletniego*. Wrocław: Ossolineum 1962, s. 116.

³⁰ A. Bezborodkos laiškas Voroncovui, 1792 m. gegužės 15 d. *Архив князя Воронцова*, кн. XIII. Москва, 1877, с. 258.

³¹ KONOPCZYŃSKI, Władysław. Szymon Marcin Kossakowski. In: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV. Warszawa etc., 1969, s. 291; ŁOJEK, Jerzy. *Misja Debolego w Petersburgu w latach 1787–1792*. Wrocław etc., 1962, s. 115; KĄDZIELA, Łukasz. Szymon Kossakowski herbu Ślepowron. In: *Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów*. Red. nauk. Mirosław Nagielski. Warszawa: Bellona, 1995, s. 561–574; DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 490.

³² ŁOJEK, Jerzy. *Upadek konstytucji 3 maja. Studium historyczne*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976, s. 75; ŁOJEK, Jerzy. *Misja Debolego w Petersburgu w latach 1787–1792*. Wrocław etc., 1962, s. 114–115.

privilegiją, kuri įgalino lankytis privačiuose imperatorės apartamentuose³³. Kaip teisingai pastebi Vydas Dolinskas, toks dėmesys liudijo ne tiek išskirtinę paties Lietuvos generolo leitenanto reikšmę, kiek Rusijos vadovybės požiūrį į jam skiriamą vaidmenį rengiant intervenciją į Abiejų Tautų Respubliką³⁴.

Netrukus į Sankt Peterburgą atvyko ir S. Ževuskis, S. F. Potockis, P. K. Branickis bei jų šalininkai. Tarpininkaujant S. M. Kosakovskiui, „politiniai emigrantai“ buvo pristatyti P. Zubovui. Naujasis Jekaterinos II favoritas, neabejotinai siekdamas asmeninės naudos, parėmė intervencijos Respublikoje idėją. Jis tapo artimiausiu, nors ir, Vydo Dolinsko žodžiais, „ne visuomet nuoširdžiu“, S. M. Kosakovskio politiniu partneriu bei rėmėju Sankt Peterburgo rūmuose³⁵. Privačių audiencijų pas Jekateriną II ir P. Zubovą metu buvo baigiamos derinti konfederacijos plano detalės³⁶. Diskutuojama buvo ne vien dėl konfederacijos organizavimo, bet ir dėl būsimosios Lenkijos ir Lietuvos valstybės valdymo formos, aptariamasi konfederacijos manifesto turinys. Jekaterina II atmetė S. F. Potockio siūlymą šiek tiek pakeisti valdymo formą Abiejų Tautų Respublikoje, pateikdama savąjį būsimosios Lenkijos ir Lietuvos valstybės vidaus santvarkos planą, kuriame buvo numatyta visiškai panaikinti Ketverių metų seimo reformas ir sugrąžinti Rusijai parankią senąją valdymo formą³⁷. Viena iš šio plano punktų buvo pateiktas reikalavimas atkurti visa, kas paskutinio seimo buvo padaryta pažeidžiant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės unijos su Lenkija aktą. Akivaizdu, kad šis punktas atsirado būtent dėl S. M. Kosakovskio įtakos ir pastangų³⁸.

Stiprus užnugaris Sankt Peterburge įgalino S. M. Kosakovskį ir toliau aktyviai kelti savo projektus būsimosios akcijos Abiejų Tautų Respublikoje klausimu. Didelė konfederacinės veiklos patirtis Baro konfederacijos metu leido jam įžvelgti ne tik teigiamas, bet ir neigiamas Rusijos kariuomenės intervencijos į Abiejų Tautų Respubliką pasekmes, išsamiai aptarti visuotino šaukimo galimybes, numatyti teisinio ir karinio konfederacijos veikimo detales.

³³ DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 491.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat, p. 490–491; KONOPCZYŃSKI, Władysław. Szymon Marcin Kossakowski. In: *Polski Słownik Biograficzny, t. XIV*. Warszawa etc., 1969, s. 291; ŁOJEK, Jerzy. *Misja Debolego w Petersburgu w latach 1787–1792*. Wrocław etc., 1962, s. 116–117.

³⁶ СТЕГНИЙ, Петр Владимирович. *Разделы Польши и дипломатия Екатерины II. 1772. 1793. 1795*. Москва, 2002, с. 264–265.

³⁷ Jekaterinos II planas dėl Respublikos valdymo formos išdėstytas 1792 m. balandžio 30 d. instrukcijoje baronui Karoliui Biuleriui (*Bühler*): *Сборник императорскаго русскаго историческаго общества*. С. Петербург, 1885, т. 47, с. 293–310. Taip pat žr. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 53.

³⁸ Plačiau apie konfederacijos rengimo ir būsimosios valdymo formos projektus žr. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 47–56.

1792 m. balandžio viduryje Sankt Peterburgo rūmai galutinai apsisprendė dėl intervencijos į Abiejų Tautų Respubliką. Jekaterina II nepuoselėjo vilčių dėl konfederacijos Lenkijoje sudarymo iki Rusijos kariuomenės įsiveržimo³⁹, tačiau tikėjosi, kad Lietuvoje, remiantis S. M. Kosakovskiu ir jo šeimos ryšiais bei įtaka, konfederacija bus sėkmingai sudaryta⁴⁰. 1792 m. balandžio 27 d. Respublikos „politiniai emigrantai“ Sankt Peterburge pasirašė konfederacijos aktą, kuriuo skelbė, kad jungiasi į prisiekusių bajorų sąjungą protestuodami „prieš Gegužės 3 d. konstitucija nustatytą sosto paveldėjimą, prieš laisvo balso atėmimą bežemiams bajorams, prieš gegužės 3 d. revoliuciją lydinčią prievartą <...>“⁴¹. Konfederacijos aktas buvo fiktyviai datuotas „1792 m. gegužės 14 d. Targovica“. Tai buvo data, kada Rusijos kariuomenė, einanti „į pagalbą“ konfederatams, turėjo peržengti Lenkijos Karalystės sieną.

Konfederacijos kūrimas Lietuvoje ir Platono Zubovo protekcijos

Sankt Peterburge parengtas Lenkijos ir Lietuvos valdymo reformų bei Gegužės 3 d. konstitucijos naikinimo planas buvo pradėtas įgyvendinti 1792 m. gegužės mėn. Gegužės 25 (14) d. rašytame laiške A. Morkovas džiaugėsi, kad „mūsų kariuomenė jau įžengė, konfederacija sukurta, manifestai paskelbti“⁴². Tuo pat metu, kai vyko šimtatūkstantinės Rusijos kariuomenės intervencija į Respubliką, buvo paskelbta Targovicos konfederacija Lenkijoje ir birželio 25 d. Vilniuje sudaryta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės generalinė konfederacija.

Vis dėlto ne viskas vyko taip, kaip buvo suplanuota Sankt Peterburge. Laikantis pirminio plano, S. M. Kosakovskio pastangomis suorganizuota visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nepatenkintųjų bajorų sąjunga turėjo veikti pagal Lenkijos konfederacijos modelį, o perėmusi valdžią Lietuvoje į savo rankas – susijungti su Lenkijos konfederacija. Patikėdama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos paskelbimo manifesto rengimą S. M. Kosakovskiu, Jekaterina II buvo nurodžiusi sekti Lenkijos akto pavyzdžiu⁴³. Tačiau broliai Kosakovskiai Lietuvos konfederacijos manifesto preambulėje į pirmą vietą išklė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atsiskyrimo nuo Lenkijos Karalystės deklaraciją ir unijinių šių valstybių ryšių išsaugojimo reikalavimus⁴⁴. Tokiu žingsniu

³⁹ 1792 m. gegužės 1 d. (balandžio 20 d.) Jekaterinos II reskriptas gen. M. V. Kachovskiu. Iš: *Сборник императорского русского исторического общества*. С. Петербург, 1885, т. 47, с. 276–277.

⁴⁰ 1792 m. balandžio 13 d. (balandžio 2 d.) Jekaterinos II įsakymas gen. M. N. Krečetnikovui. Iš: *Сборник императорского русского исторического общества*. С. Петербург, 1885, т. 47, с. 256–261.

⁴¹ *Akt konfederacji Generalney Wolney*, b sp. v., 1792.

⁴² A. Morkovo laiškas S. Voroncovui, 1792 m. gegužės 25 (14) d., Sankt Peterburgas. *Архив князя Воронцова*, кн. XX. Москва: Университетская типография, 1881, с. 29.

⁴³ 1792 m. balandžio 13 d. (balandžio 2 d.) Jekaterinos II įsakymas gen. M. N. Krečetnikovui. Iš: *Сборник императорского русского исторического общества*. С. Петербург, 1885, т. 47, с. 263.

⁴⁴ Plačiau žr. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 80–83.

buvo atvertas kelias Lietuvos konfederacijos vadovams vykdyti atskirą nuo Lenkijos konfederatų politiką bei perimti į savo rankas valdžią Lietuvoje. Pasikliaudami imperatorės favorito P. Zubovo parama ir jo protekcijomis, derinti savo veiksmų su Targovicos konfederacijos lyderiais broliai Kosakovskiai nė neketino.

Per P. Zubovą Lietuvos konfederacijos kūrėjai nuolat pranešdavo Rusijos imperatorei Jekaterinai II naujienas apie reformų naikinimo darbus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei skelbėsi atstovaujant „visų Lietuvos piliečių“ balsui. Antai 1792 m. birželio 16 d. generolui leitenantui S. M. Kosakovskiui, spėjusiam pasiskelbti „tautos valia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmonu“, P. Zubovas pranešė, jog įteikė Jos Imperatoriškajai Didenybei laišką, kurį Kosakovskiai parašė visų Vilniaus piliečių vardu (pabraukta mano – R. Š.-S.). „Jos Didenybė laišką priėmė su pasitenkinimu“, – pažymėjo Zubovas, kartu primindamas, kad turimas didelis Jekaterinos II palankumas turėtų ir ateityje skatinti kuo didesnę generolo ištikimybę⁴⁵.

Kosakovskiai siekė pateisinti į juos dedamas Rusijos imperatorės viltis dėl Rusijos protektorato susigrąžinimo. 1792 m. liepos mėn. į Sankt Peterburgą buvo išsiųstas vyskupo ir etmono Kosakovskių sūnėnas, jų brolio Livonijos kašteliono Antano sūnus, Kauno pakamaris Mykolas Kosakovskis (1769–1839). Jaunasis Kosakovskis įteikė Jekaterinai II Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės generalinės konfederacijos sudarymo aktą ir pareiškė padėką už paramą kuriant šią bajorijos sąjungą.

1792 m. liepos 24 d. laiške dėdei vyskupui M. Kosakovskis rašė, jog Sankt Peterburge buvo gerai priimtas: „Kaip kad man buvo pavesta, po keletą kartų per savaitę vykstu pas Jų Malonybes Ponus Zubovą ir Popovą. Vietiniai ponai, tokie kaip Soltykovas, Popovas, Naryškinai, Ostermanas, man yra itin malonūs, pas juos visus buvau nuvykęs pietų <...>“⁴⁶ Dėdei vyskupui sūnėnas su pasididžiavimu persakė ir tai, kad, aptariant liepos 22 d. gautą vyskupo Kosakovskio laišką apie visos Lietuvos susijungimą į generalinę konfederaciją ir apie laukiamus tik Upytės pavieta ir Žemaitijos kunigaikštystės konfederacijų sudarymo aktus, Jekaterinos II akivaizdoje P. Zubovas pareiškė: „Kai Livonijos vyskupas paėmė šiuos reikalus į savo rankas, esu visiškai tikras, kad viskas klostysis kuo geriausiai.“⁴⁷

Siekdami įtvirtinti neribotą konfederatų valdžią Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir planuojamoje sudaryti generalinėje Abiejų Tautų konfederacijoje užsitikrinti lygias teises su Targovicos konfederacijos vadovybe, Kosakovskiai ne kartą naudojosi savo užnugariu Sankt Peterburge. Atėjus metui, kada, laikantis Sankt Peterburgo projekto nuostatų, reikėjo sujungti Lenkijos ir Lietuvos konfederacijas į bendrą generalinę konfederaciją, Targovicos konfederacijos vadovas S. F. Potockis pradėjo reikalauti, kad konfederacijos susijungtų ir generalitetas veiktų ne Lietuvoje, bet Lenkijoje. Šie siekiai sukėlė Lietuvos konfederacijos vadovybės pasipriešinimą. Pastaroji reikalavo išlaikyti

⁴⁵ 1792 m. birželio 16 d. Carskoje Selo rašyto P. Zubovo laiško S. M. Kosakovskiui kopija. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 1, p. 128.

⁴⁶ 1792 m. liepos 24 d. Sankt Peterburge rašyto laiško kopija. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 1, p. 167–168.

⁴⁷ Ten pat, p. 168.

„nepažeistas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės alternatos teises“⁴⁸. S. M. Kosakovskis nedelsdamas kreipėsi užtarimo į P. Zubovą. 1792 m. rugpjūčio 3 d. laiške jis priminė, kad laikantis Sankt Peterburge sudaryto pirminio konfederacijos organizavimo plano Targovicos ir Lietuvos konfederacijos privalo susivienyti Lietuvos Brastoje (dab. Brestas, Baltarusija)⁴⁹. P. Zubovo protekcijos dėka Jekaterina II davė nurodymą nekeisti Lenkijos ir Lietuvos konfederacijų susijungimo vietos⁵⁰. 1792 m. rugsėjo 11 d. Lenkijos ir Lietuvos konfederacijos susijungė Lietuvos Brastoje, o kiek vėliau savo veiklą perkėlė į Gardiną.

1792 m. rugsėjo mėn., iškart po konfederacijų susijungimo, du Kosakovskių giminės atstovai – etmonas Simonas Martynas ir jo jaunasis sūnėnas, brolio Vitebsko vaivados Mykolo sūnus, Lietuvos tautinės kavalerijos rotmistras Juozapas Domininkas Kosakovskis (1771–1840) – buvo įtraukti į generalinės Abiejų Tautų konfederacijos delegacijos, vykusios padėkoti Jekaterinai II už karinę pagalbą atkuriant senąją Respublikos santvarką ir susidorojant su politiniais priešininkais, sudėtį. Konfederacijos delegacija į Sankt Peterburgą atvyko 1792 m. lapkričio mėn. pradžioje. Lapkričio 14 d. konfederacijos delegatai gavo audienciją pas Jekateriną II, prieš tai susitikę su Rusijos vicekancleriu Ivanu Ostermanu ir Aleksandru Bezborodka⁵¹. Kaip teigia Vydas Dolinskas, grafas P. Zubovas tuomet dėl sveikatos būklės negalėjo rodyti tinkamo dėmesio nei Respublikos konfederatų atstovams, nei, matyt, savo bičiuliui Lietuvos etmonui. Tačiau favoritas rado laiko ir jėgų su S. M. Kosakovskiu bei P. K. Branickiu ir S. Ževuskiu padiskutuoti būsimosios Respublikos santvarkos klausimais⁵². S. M. Kosakovskio viešnagė Sankt Peterburge buvo naudinga siekiant susitvarkyti asmeninius ir giminės reikalus. Jau tuo metu siekdamas gauti oficialų patvirtinimą į Lietuvos didžiojo etmono buožę, kurią konfederacijos vardu buvo pats sau pasiskyręs, jis užsitikrino P. Zubovo paramą. Kosakovskių nesutarimus su Targovicos lyderiu S. F. Potockiu turėjo užglaistyti 1793 m. vasario 11 d. Gardine įvykusios jaunojo Juozapo Domininko Kosakovskio ir Targovicos konfederacijos vadovo dukters Liudvikos Potockytės jungtuvės⁵³.

Kosakovskiai, įtvirtindami savo valdžią Lietuvoje, su Jekaterinos II favoritu P. Zubovu derino ne tik politinius klausimus, su juo buvo aptariami ir suderinami konfederacijai nepritariančių didikų nuosavybės sekvestrai – teisių disponuoti turtu apribojimai. Ne be Jekaterinos II favorito žinios 1792 m. vasarą savo teisių į valdas Lietuvos Didžiojoje

⁴⁸ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 141.

⁴⁹ 1792 m. rugpjūčio 3 d. (liepos 23 d.) S. M. Kosakovskio laiško P. Zubovui kopija. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 1, p. 205–206.

⁵⁰ 1792 m. rugpjūčio 2 d. (liepos 22 d.) Jekaterinos II reskriptai M. N. Krečetnikovui ir K. Biuleriui. Iš: *Сборник императорскаго русскаго историческаго общества*. С. Петербург, 1885, т. 47, с. 426–428.

⁵¹ DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 612.

⁵² Ten pat, p. 616–617.

⁵³ KOSAKOVSKIS, Juozapas Domininkas. *Objasnienie interesów JW Józefa Kossakowskiego...* [Rankraštis]. 1816 m. birželio 8 d. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Rankraščių skyrius, f. Kosakovskių šeimos archyvas, b. 195, l. 2.

Kunigaikštystėje neteko tuometinis Lietuvos kardininkas Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833). Atsiminimuose M. K. Oginskis rašė: „Visi mano reikalavimai [t. y. susigražinti sekvestruotus dvarus⁵⁴] buvo veltui, nes konfederacijos generalitetas sakė negalys surasti to, ko nebuvo nusprendęs, ir todėl buvau priverstas dar kartą kreiptis į didįjį etmoną [t. y. S. M. Kosakovskį], kuris, nurimęs dėl pinigų, kuriuos jo brolis gavo iš manęs⁵⁵, pareiškė, jog veikė slaptu kunigaikščio Zubovo įsakymu. Jis dar pridūrė, kad mano žemių sekvestras gali būti panaikintas tik tada, kai pats nuvyksiu į Peterburgą, ir pažadėjo savo pagalbą.“⁵⁶ Dėl teisių disponuoti nuosavybe susigražinimo konfederacijai ištikimybę prisiekęs M. K. Oginskis turėjo vykti į Sankt Peterburgą, kur po keturių savičių laukimo pagaliau išsirūpino audienciją pas P. Zubovą. Per tą laiką didysis etmonas Kosakovskis suskubo perspėti imperatorės favoritą apie M. K. Oginskio pageidavimus, tad pastarasis patikino Oginskį, jog jokių nurodymų dėl dvarų sekvestro nė nebuvo, ir pažadėjo „pasikalbėti su Kosakovskiu bei atvesti jį į protą dėl žemių sekvestravimo“⁵⁷. Ir iš tiesų netrukus P. Zubovas davė nurodymą S. M. Kosakovskiui atšaukti M. K. Oginskio dvarų sekvestrą, kurio metu patirtus nuostolius M. K. Oginskis įvertino „daugiau nei dviem milijonais Lenkijos auksinų“⁵⁸.

Šioje istorijoje įdomu tai, kad siekis apriboti M. K. Oginskio nuosavybės teises iš tiesų buvo derintas su P. Zubovu ir turėjo ne tik politinį, bet ir asmeninį-turtinį aspektą. Šias detales atskleidžia Kosakovskio ir Zubovo korespondencija: 1792 m. birželio 16 d. Carskoje Selo rašytame laiške P. Zubovas išreiškė pasipiktinimą dėl Oginskio veiksmų S. M. Kosakovskio žmonos ir jo brolių atžvilgiu⁵⁹ bei imperatorės vardu prašė jam pateikti informacijos „apie šio žmogaus Baltojoje Rusijoje turimas žemes“⁶⁰. Kosakovskių „bendradarbiavimas“ su P. Zubovu dėl Rusijai priešišku didikų ir bajorų teisių į dvarus apribojimo buvo paremtas abipusiu materialiniu suinteresuotumu: pajamos iš Lietuvoje sekvestruotos nuosavybės teko konfederacijai, o iš sekvestruotos Rusijos imperijos teritorijoje – „to nusipelnusiems“ Rusijos valdančiojo elito atstovams. Kiek svarbu buvo užgrobti kuo vertingesnes žemes su valstiečiais, rodo jau po įvykdyto padalijimo, 1793 m. vasarą, A. Bezborodko aprašytos Abiejų Tautų Respublikos bajorijai priklausiusios nuosavybės dalybos: „Morkovui teko labai geri dvarai, ypatingai turtingi miškais ir malūnais, tačiau jis vis tiek pyksta, nes jam nedavė prašomų 4 800 sielų ir žemiau, Kurše, didelių kaimų.

⁵⁴ Čia ir toliau pastabos laužtiniuose skliaustuose – autorės.

⁵⁵ M. K. Oginskis mėgino išsipirkti savo nuosavybę, sumokėdamas Livonijos vyskupui J. K. Kosakovskiui. Plačiau žr. OGINSKIS, Mykolas Kleopas. *Atsiminimai, 1 tomas*. Vilnius, 2007, p. 109.

⁵⁶ Ten pat, p. 109–114.

⁵⁷ Ten pat, p. 115.

⁵⁸ Ten pat, p. 115. M. K. Oginskio komentaras nuorodoje.

⁵⁹ Tikėtina, kad mintyje turėti turtiniai Oginskių ir Kosakovskių giminių ginčai. M. K. Oginskis „Atsiminimuose“ teigia, kad vyskupo Kosakovskio pyktį sukėlė laiškas, kurį prieš vyskupo svainę Teresę Potockytę-Hilzenienę-Kosakovskienę jis buvo parašęs Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo pirmininkui. Neva dėl šio laiško ji pralaimėjusi teismo procesą. Plačiau žr. Ten pat, p. 108.

⁶⁰ 1792 m. birželio 16 d. Carskoje Selo rašyto P. Zubovo laiško S. M. Kosakovskiui kopija. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 1, p. 128.

Reikia žinoti, kad Valdovė iš pat pradžių man paskyrė tai, ką aš dabar turiu, o vicekancleriui [Ostermanui] skyrė 3 500 sielų, Morkovui – 2 300, ir reikėjo labai didelių Zubovo pastangų, kad čia ši tą pakeistų. Dmitrijus Prokovjevičius⁶¹ turėtų būti patenkintas, nes jis ne daugiau kaip 700 ar 800 šimtų pageidavo, o Jos didenybė pati jam paskyrė 1 700 sielų <...>. Iš viso dvarų išdalinta su 110 000 sielų. Retai kuriam iš Valdovų pavyksta per vieną dieną padovanoti 11 milijonų vertės kapitalą. Lietuvoje dar lieka seniūnijos, turinčios iki 250 000 sielų, kurios taip pat palengva į išdą pereis.⁶²

Padalijimo akivaizdoje: politinis bankrotas ir naujos viltys

Remdamiesi ryšiais Sankt Peterburge ir P. Zubovo protekcija, 1792 m. vasarą–rudenį Kosakovskiai įtvirtino savo dominuojamos konfederacijos valdžią visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir išlaikė Lietuvos konfederacijos atskirumą nuo Lenkijos Targovicos konfederacijos. Tačiau jau 1793 m. pradžioje situacija iš esmės pasikeitė. Rusijai susitarus su Prūsija dėl antrojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo⁶³ tapo akivaizdu, kad konfederacija patyrė visišką politinį bankrotą. Vis dėlto broliai Kosakovskiai ir toliau puoselėjo viltis išsaugoti Respublikos teritorijos vientisumą, o situacijai prastėjant, ėmė planuoti, kaip įtvirtinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės autonomiją Rusijos imperijos sudėtyje. Siekdami šių tikslų, broliai Kosakovskiai nenusišalino nuo dalyvavimo politiniame gyvenime, kaip kad pasielgė Lenkijos konfederacijos lyderiai, išlaikė stabilumą Lietuvos konfederacijos generalitete ir aktyviai įsitraukė į priešseiminį seimelių organizavimą⁶⁴.

Dalyvaudami 1793 m. priešseiminėje kampanijoje Kosakovskiai ir toliau naudojo savo protekcijomis Sankt Peterburge. Jie stengėsi ignoruoti ar apeiti antrajam padalijimui įteisinti į Respubliką atsiųstą naująjį Rusijos pasiuntinį Jokūbą Sieversą (1731–1808). Etmonas ir vyskupas Kosakovskiai tikėjosi, kad, palaikomi P. Zubovo ir jo sekretoriaus Andrejaus Altesti, galės paveikti J. Sieverso sprendimus, nors tuo metu Sankt Peterburgo rūmuose jau stiprėjo P. Zubovo priešininkų grupuotė⁶⁵. Kosakovskiai neįvertino ir to, kad, nepaisant grupuočių pasiskirstymo Sankt Peterburgo rūmuose, tiek J. Sieversas,

⁶¹ Dmitrijus Prokovjevičius Troščinskis (Дмитрий Прокофьевич Троцинский, 1749–1829) 1793 m. paskirtas Rusijos valstybės sekretoriumi.

⁶² A. Bezborodko laiškas Voroncovui, 1793 m. rugpjūčio 31 (20) d., Sankt Peterburgas. *Архив князя Воронцова, кн. XIII*. Москва: Тип. Грачева и К., 1879, с. 276.

⁶³ Konvencija dėl antrojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo tarp Rusijos ir Prūsijos buvo pasirašyta 1793 m. sausio 23 d. Sankt Peterburge.

⁶⁴ Plačiau apie 1793 m. seimelių kampaniją ir bajorijos pozicijas žr.: ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. The position of the Nobility of the Grand Duchy of Lithuania within the Context of the Second Partition. In: *Separation of Powers and Parliamentarism. The Past and the Present. Law, Doctrine, Practice*. Studies presented to the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions, Volume 84. Edited by Waław Uruszczak, Kazimierz Baran, Anna Karabowicz. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2007, p. 475–485.

⁶⁵ KĄDZIELA, Łukasz. *Między zdradą a służbą Rzeczypospolitej. Fryderyk Moszyński w latach 1792–1793*. Warszawa, 1993, s. 134.

ties ir P. Zubovas vieningai veiks siekdami įteisinti Abiejų Tautų Respublikos teritorijų užgrobigumą.

Užtikrinti naująjį Rusijos politikos kursą – padalijimo legalizavimą Abiejų Tautų Respublikos seime – turėjo seimo pasiuntiniams išmokami Rusijos pinigai. Rinkimams Lietuvoje suorganizuoti vyskupui J. K. Kosakovskiui buvo skirti 4 000 dukatų. O seimeliams Lenkijoje J. Sieversas planavo išleisti penkis kartus daugiau – apie 20 000 dukatų. Visa Lietuva, jo manymu, turėjo kainuoti apie 200 dukatų už vieną atstovą į seimą, o Lenkijoje buvo planuojama vienam atstovui išleisti 500 dukatų⁶⁶. Šie skaičiai, lyginant su Rusijos skirtomis išlaidomis ankstesniems seimeliams Lenkijoje ir Lietuvoje, nebuvo dideli. Pats J. Sieversas 1793 m. gegužės 13 d. laiške P. Zubovui rašė, jog „nė vienas seimas dar taip pigiai nekainavo“⁶⁷. Tai, be jokios abejonės, buvo susiję su Kosakovskių vadovaujamos konfederacijos įsitvirtinimu visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. 1793 m. gegužės 31 d. rašytame laiške S. M. Kosakovskiui P. Zubovas imperatorės Jekaterinos II ir savo vardu dėkojo etmonui bei vyskupui, o kartu ir visai jų giminei už pasitarimą „pastaruosiuose įvykiuose“ [t. y. seimelių organizavimo darbe], taip pat už „tvarką ir ramybę, kuri viešpatauja Lietuvoje“ ir kuriai neabejotiną įtaką turi Kosakovskių vadovaujama konfederacija⁶⁸. Tolesnis laiško turinys rodo, kad jau tuomet Sankt Peterburgą buvo pasiekę gandai apie Kosakovskių nesutarimus su J. Sieversu, nes P. Zubovas rašė tikįs, jog „artimiausiu metu jų santykiuose įsivyras sveikas protas ir draugiškumas“⁶⁹.

Tačiau nesutarimai su Rusijos pasiuntiniu J. Sieversu tik didėjo. Pastarasis siekė paleisti konfederaciją naujam Respublikos seimui pradėjus darbą Gardine 1793 m. birželio mėn. O Kosakovskiai mėgino išlaikyti konfederaciją, kaip jų įtakos garantą, todėl išsiuntė specialų pasiuntinį su brangiomis dovanomis į Sankt Peterburgą. P. Zubovui buvo nugabentas vyskupo Kosakovskio už keliolika tūkstančių raudonųjų auksinų nupirktas soliteras, o A. Altesti – 5 tūkstančiai raudonųjų auksinų. Kaip mini įvykių liudininkas, „ir visa – tuo tikslu, kad savo malonėmis ir protekcija paremtų juos jų veiksmuose, nes šviesusis ponas Sieversas tiek apie vyskupą, tiek apie etmoną pradeda ne itin gerą nuomonę susidaryti“⁷⁰.

⁶⁶ Plg.: ИЛОВАЙСКИЙ, Дмитрий. *Гродненский сейм 1793 года. Последний сейм Речи-Посполитой*. Москва, 1870, с. 59; LITYŃSKI, Adam. *Sejmiki ziemskie 1764–1793. Dzieje reformy*. Katowice, 1988, s. 178; KORZON, Tadeusz. *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764–1794). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego, t. 4*. Kraków–Warszawa, 1897, s. 69–70; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 207–208.

⁶⁷ SIEVERS, Jan Jakub. *Jak doprowadzilem do drugiego rozbioru Polski*. Opracowali wstępem i przypisami opratrzyli Barbara Grochulska i Piotr Ugniewski. Warszawa: Oficyna wydawnicza INTERIM, 1992, s. 97.

⁶⁸ 1793 m. gegužės 31 d. P. Zubovo laiško S. M. Kosakovskiui kopija. AGAD, Archiwum Krolestwa Polskiego, nr 203, l. 349–350v.

⁶⁹ Ten pat, p. 350.

⁷⁰ 1793 m. birželio 15 d. Juozapo Šventožeckio (*Świętorzecki*) laiškas iš Varšuvos Ignotui Potockiui. Iš: *Tajna korespondencja z Warszawy 1792–1794 do Ignacego Potockiego. Jan Dembowski i inni*. Oprac. M. Rymaszyna i A. Zahorski. Warszawa, 1961, s. 204; MANN, Zygmunt. *Stanisław August na sejmie ostatnim*. Warszawa, 1938, s. 43; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 246 (1107 nuoroda).

Dovanos paveikė: 1793 m. birželio viduryje Gardiną pasiekė P. Zubovo laiškas, nurodantis J. Sieversui visais klausimais tartis su Kosakovskiais. Šis laiškas sustiprino Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos vadovų padėtį ir įgalino konfederaciją 1793 m. birželio 14 d. paskelbti, kad „ištikima savo pirminiams tikslams konfederacija veiks iki seimo, seimo metu ir po seimo, kol tautai savo veikla bus reikalinga“⁷¹. Vyskupas Juozapas Kazimieras Kosakovskis šį generaliteto sprendimą aiškino kaip išskaičiavimą: konfederacija nebus atsakinga už seimo priimtus sprendimus ir ateityje, pasikeitus situacijai, jai liks politinio manevro galimybė.

Kosakovskių mėginimai vykdyti su Rusijos pasiuntiniu J. Sieversu nesuderintą politiką negalėjo nesukelti Rusijos nepasitenkinimo. Ypač didelio priešiško sulaukė 1793 m. liepos 6 d. seime pasakyta Simono Martyno Kosakovskio kalba: smerkdamas Prūsijos priespaudą, jis siūlė kreiptis pagalbos į didžiadvaisiškąją Jekateriną. Šie žodžiai seime paskatino karštus pasisakymus prieš Berlyno rūmus ir prieš bet kokias derybas su prūsų pasiuntiniu dėl teritorijų atidavimo. S. M. Kosakovskio pozicija buvo netikėta jo globėjams Sankt Peterburgo rūmuose ir papiktino Jekateriną II bei P. Zubovą. 1793 m. liepos 13 d. nenustatyto asmens rašytame laiške S. M. Kosakovskiui teigiama, kad savo pasisakymu seime jis labai pakenkė Kosakovskių turėtoms pozicijoms Sankt Peterburgo dvare. Rekomenduojama ateityje stengtis būti nuolankesniais J. Sieversui ir nekonfliktuoti su juo⁷².

Kita vertus, svarbu paminėti, jog S. M. Kosakovskio pasisakymas seime parodė, kad Kosakovskiai Lenkijos ir Lietuvos valstybės ateitį matė tik glaudžioje sąjungoje su Rusija. Jie tikėjosi, kad Rusija, garantuodama tvarką šalies viduje, užtikrins ir jos saugumą Prūsijos grėsmės akivaizdoje. Jei sąjungos su Rusija idėja nebūtų priimtina visai Respublikai, buvo tikimasi su Rusija sujungti tik Lietuvą kaip savarankišką valstybę. Šį projektą S. M. Kosakovskis išdėstė P. Zubovui dar 1793 m. vasario 13 d. į Sankt Peterburgą išsiųstame laiške⁷³. Jis rašė: „Patikėkite manimi, mano brangus bičiuli, aš Jums nesūlyčiau gigantiško projekto be jokių paskaičiavimų. Lietuvos provincija imasi visų priemonių ir visomis pajėgomis susigrąžina savo unijinių teisių vykdymą. Ir tai yra beveik užbaigta <...>. Iš mūsų pusės būtų idealu, jei padalijimo būtų išvengta ir visa Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė, Valdovei sutikus, kaip ištikima valstybė, būtų sujungta

⁷¹ Summaryusz Czynności Konfederacyi G. Obojga Narodów od Dnia 11. Miesiąca Września 1792. Roku w Brześciu Litewskim rozpoczętych, na mocy Prawa tytułu: „Zalecenie WW. Kanclerzom O. N. ażeby Summaryuszze Sancitów Konfederacyi Targowickiej, rozdrukowane i po Województwach rozesłane były” ułożony, t. 1, be sp. v. ir d., nr 618, s. S; ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 246.

⁷² 1793 m. liepos 13 d. laiško etmonui Kosakovskiui iš Sankt Peterburgo ištrauka. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 2, l. 183.

⁷³ Laiško kopija saugoma Čartoriskų bibliotekos Krokuvoje fonduose. Biblioteka im. ks. Czartoryskich w Krakowie (Muzeum Narodowe), Rkr. 2257 IV, l. 30–36. W. Konopczyński teigė, kad šis laiškas buvo skirtas P. Zubovui. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław etc., 1969, t. XIV/2, s. 292. Ł. Kądziela mano, kad S. M. Kosakovskis rašė ne P. Zubovui, o Rusijos užsienio reikalų kolegijos nariui A. Morkovui arba P. Zubovo sekretoriui A. Altesti. KĄDZIELA, Łukasz. *Między zdradą a służbę Rzeczypospolitej, Fryderyk Moszyński w latach 1792–1793*. Warszawa: VOLUMEN, 1993, s. 85.

su gretimomis savo vaivadijomis – Voluinės, Kijevo ir Braclavo, išlaikydama savo teisę. Piliečiams būtų daug lengviau tai padaryti ir susijungti, ir aš tikiu, kad ateityje Valdovė sulauktų dėkingumo iš geros valios žmonių <...>.”⁷⁴

1793 m. pavasarį privačiuose pokalbiuose su J. Sieversu Kosakovskiai ir toliau rutuliojo mintį sujungti Lietuvą su Rusija. Jų projektuose į vieną autonominių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienetą turėjo būti sujungtos ne tik tuometinės teritorijos, bet ir iki Liublino unijos Lietuvai priklausiusios vaivadijos. Balandžio 17 d. laiške P. Zubovui J. Sieversas pabrėžė, kad abu Kosakovskiai jam kuo iškilmingiausiai patvirtino, jog, jei bus norima, dauguma Lietuvoje pasisakys už pasidavimą Rusijai⁷⁵. Birželio 23 d. laiške imperatorei Jekaterinai II J. Sieversas prašė patarimo, kaip turėtų elgtis, jei būtų pasiūlytas Lietuvos atsiskyrimo ir susijungimo su Rusija projektas, o liepos 8 d. į Sankt Peterburgą išsiųstame laiške Rusijos pasiuntinys vėl užsiminė apie J. K. Kosakovskio projektą: sujungti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (ar net visą Respubliką) su Rusija Austrijos imperijos pavyzdžiu, t. y. tokiomis teisėmis, kokias turi Čekija ir Vengrija. Tačiau jau liepos mėn. pradžioje J. Sieversą pasiekė Jekaterinos II reskriptai, nurodantys būti draugiškam prūsų atžvilgiu ir griežtai laikytis instrukcijos: neskatinti lietuvių teikti pasiūlymus atsiskirti nuo Lenkijos ir susijungti su Rusija. Ji reikalavo iš pasiuntinio siekti ne atsiskyrimo ir nesutarimų tarp Lietuvos ir Lenkijos atstovų, bet bendros jų veiklos sprendžiant teritorijų atidavimo klausimą. Tokiu būdu jau 1793 m. liepos mėn. Rusija, laikydama 1793 m. sausio 23 d. Sankt Peterburgo konvencijos, atmetė Kosakovskių pasiūlymus⁷⁶.

1793 m. liepos 22 d. Gardino seimui patvirtinus, kad užgrobtos teritorijos atiduodamos Rusijai, o rugsėjo 2 d. pasirašius pirmąjį sutarties su Prūsija variantą, konfederacijos egzistavimas tapo betikslis. Rusijos pasiuntinio J. Sieverso iniciatyva 1793 m. rugsėjo 15 d. konfederacija buvo paleista. Broliai Kosakovskiai tolesnius seimo sprendimus galėjo paveikti tik netiesiogiai. Esant tokiai situacijai negelbėjo nei ryšiai su P. Zubovu, per kuriuos iki tol buvo siekiama pelnyti ne tik politinę paramą, bet ir kiek galima daugiau asmeninės naudos – postų ir pareigybių savo giminės nariams. Antai dar 1793 m. gegužės mėn. S. M. Kosakovskis gyrėsi, kad gavo „Jekaterinos II vardu iš P. Zubovo pažadą, jog jo malonybė Zabiela gausias lauko etmono buožę, jo malonybė Gelgudas – rūmų maršalo pareigas, o jų ankstesnės pareigybės atiteksiančios [Kosakovskio] sūnėnams, vaivadaičiui ir pakamariui”⁷⁷. Ir iš tiesų, Kosakovskių pusbroliui Lietuvos generalinės konfederacijos maršalui pavaduotojui Juozapui Zabielai 1793 m. birželio 14 d. gavus Lietuvos lauko etmono buožę, jo turėtos Lietuvos medžioklio pareigos atiteko etmono ir vyskupo sūnėnui

⁷⁴ 1793 m. vasario 13 d. S. M. Kosakovskio laiško iš Varšuvos kopija. Biblioteka im. ks. Czartoryskich w Krakowie (Muzeum Narodowe), Rkr. 2257 IV, l. 34.

⁷⁵ SIEVERS, Jan Jakub. *Jak doprowadzilem do drugiego rozbioru Polski*. Opracowali wstępem i przypisami opratrzyli Barbara Grochulska i Piotr Ugniewski. Warszawa: Oficyna wydawnicza INTERIM, 1992, s. 77.

⁷⁶ Plačiau žr. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Livonijos vyskupo Juozapo Kazimiero Kosakovskio LDK vizija antrojo valstybės padalijimo akivaizdoje. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002, 2001/1, p. 73–86.

⁷⁷ 1793 m. gegužės 19 d. S. M. Kosakovskio laiškas S. F. Potockiui iš Gardino. SMOLEŃSKI, Władysław. *Konfederacja targowicka*. Kraków, 1903, s. 442.

J. D. Kosakovskiui⁷⁸. Mykolui Gelgaudui, Žemaitijos seniūnaičiui, 1793 m. liepos 20 d. pakilus karjeros laiptais iki Lietuvos dvaro maršalo pareigų, į lauko raštininko pareigas 1794 m. sausio 13 d. buvo nominuotas kitas Kosakovskių sūnėnas – Kauno pakamaris M. Kosakovskis⁷⁹. Viso to pasiekta mainais už paaukotą savos valstybės suverenumą.

Tuo metu pagrindiniai Sankt Peterburgo projekto Respublikos atžvilgiu iniciatoriai ir vykdytojai imperijos dvare pasipuošė Rusijos valstybiniais apdovanojimais: už antrojo padalijimo įteisinimo sutarties sudarymą Rusijos imperatorė Jekaterina II P. Zubovą apdovanojo savo portretu ir Šv. Andriejaus ordino juostele. Tokia pat „dekoracija“ papuošė Rusijos pasiuntinio Varšuvoje J. Sieverso krūtinę, o Arkadijus Morkovas iš imperatorės gavo Šv. Aleksandro Neviškio ordino juostelę⁸⁰.

Taigi nuolatiniai Kosakovskių patikinimai, kad visa Lietuva pasisako už pasidavimą Jekaterinai II, kad „prie Nemuno krantų“ jie gali lengvai sutelkti per 50 tūkstančių Rusijai ištikimų bajorų⁸¹, Rusijos imperatorės favoritui P. Zubovui ir jo aplinkai suformavo toli gražu tikrovės neatitinkantį vaizdą apie tikrąsias bajorijos nuotaikas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, sunkiai išgyvenusioje konfederacijos valdymą ir antrąjį padalijimą. Tikrąją situaciją parodė 1794 m. pradžios įvykiai: kovo 24 d. Krokuvoje buvo paskelbtas Tado Kosciuškos vadovaujamo sukilimo aktas, o balandžio 16 d. sukilo ir Lietuva. Visuomenės požiūrį į asmenis, atvedusius į šalį Rusijos kariuomenę ir su ja bendradarbiavusius, atskleidė įvykiai Vilniuje ir Varšuvoje: sukilėlių teismo sprendimu 1794 m. balandžio 25 d. Vilniuje buvo pakartas tėvynės išdavikas, „apsišaukėlis etmonas“ S. M. Kosakovskis. Po poros savaičių, gegužės 9 d., tokios pat lemties sulaukė jo vyresnysis brolis vyskupas, Varšuvos sukilėlių buvo nuteistas mirties bausme – pakartas.

Žinios apie prasidėjusį sukilimą Lenkijoje ir Lietuvoje, kaip ir mirties baismės įvykdymą etmonui S. M. Kosakovskiui, jo broliui Livonijos vyskupui Kosakovskiui bei kitiems „Rusijai atsidavusiems didikams“, buvo netikėtos Rusijos valdančiajam elitui. Nepasitenkinimą imperijos dvare kėlė ne tiek jakobinizmo apraiškos Vilniaus ir Varšuvos gatvėse, kiek tai, kad imperatorės Jekaterinos II favoritas P. Zubovas ir jo padėjėjas A. Morkovas, „Lenkijos reikalus vedę nuo kitų juos laikydami paslaptimi, idant su nieku kitu dalyvavimo tame reikale nesidalintų“⁸², nesugebėjo numatyti įvykių eigos ir užkirsti

⁷⁸ J. D. Kosakovskis Lietuvos medžiokliu nominuotas 1794 m. sausio 13 d. *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*. Opracowali Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba. Kórnik, 1994, s. 69.

⁷⁹ Ten pat, p. 111.

⁸⁰ 1793 m. liepos 27 d. A. Morkovo laiškas Semionui Voroncovui iš Sankt Peterburgo. Письма графа А. И. Морнова к графу Семену Романовичу Воронцову. *Архив князя Воронцова*, кн. XX. Москва: Университетская типография, 1881, с. 53–54.

⁸¹ 1793 m. vasario 13 d. S. M. Kosakovskio laiško iš Varšuvos kopija. Biblioteka im. ks. Czartoryskich w Krakowie (Muzeum Narodowe), Rkr. 2257 IV, I. 34–35.

⁸² Plg. 1794 m. balandžio 29 d. ir gegužės 19 d. grafo P. V. Zavadovskio laišakai A. R. Voroncovui iš Varšuvos. *Архив князя Воронцова*, кн. XII. Москва: Тип. Грачева и К., 1877, с. 110–114.

kelio sukilimui. P. Zubovui netiesiogiai buvo priekaištaujama ir dėl to, jog jis pernelyg pasitikėjo etmonu S. M. Kosakovskiu⁸³.

Rusijos ir Prūsijos kariuomenėms numalšinus Tado Kosciuškos vadovaujamą sukilimą, Lenkijos ir Lietuvos valstybė buvo galutinai sunaikinta. Jos žemių sąskaita savo valdas praplėtė intervencijos į Respubliką organizatoriai ir vykdytojai. Didžiausia dalis, be abejonės, teko imperatorės favoritui P. Zubovui. Kaip paveldima nuosavybė jam buvo padovanota jau minėta Šiaulių ekonomija Žemaitijoje su 13 699 valstiečiais⁸⁴. Grafui Bezborodkai padovanota tris kartus mažesnė Chmelno seniūnija (4 981 valstietis) Braclavo gubernijoje, vicekancleriui Ostermanui – 4 187 valstiečiai Minsko gubernijoje, slaptajam tarėjui Morkovui – Čartoriskų valdyta Letyčio ir Kameneco seniūnija su 3 304 valstiečiais, pasiuntiniui Sieversui – 2 808 valstiečiai Minsko gubernijoje, Popovui – 1 175 valstiečiai Minsko gubernijoje⁸⁵ ir t. t.

Išvados

Apibendrinant galima teigti, kad glaudūs Kosakovskių ryšiai su P. Zubovu užsimezgė 1791–1792 m. sandūroje, kada, po kunigaikščio G. Potiomkino mirties palaikydamas ryšius su buvusiu kunigaikščio patarėju ir Rusijos kariuomenės štabo viršininku generolu majoru Vasilijumi Popovu, S. M. Kosakovskis užsitikrino naujojo Jekaterinos II favorito P. Zubovo protekciją.

Kosakovskių ryšiai su P. Zubovu atliko svarbų vaidmenį rengiant Rusijos intervencijos į Abiejų Tautų Respubliką planus. Rusijos užsienio politikai, kuria buvo siekiama panaikinti Ketverių metų seimo reformas ir 1791 m. gegužės 3 d. konstituciją bei sugrąžinti Rusijos protektoratą Abiejų Tautų Respublikoje, buvo itin naudinga remtis ištikimais šalininkais Lietuvoje. Kosakovskių pastangomis sudaryta Lietuvos generalinė konfederacija leido legitimuoti Rusijos karinę intervenciją į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir sudaryti „teisėto“ senosios tvarkos sugrąžinimo iliuziją.

Kosakovskių giminei P. Zubovo protekcija davė tiesioginės asmeninės naudos: užtikrinus jų vadovaujamos konfederacijos atskirumą nuo Targovicos, buvo sudarytos sąlygos vykdyti į Kosakovskių giminės iškilimą nukreiptą politiką ir gauti aukštesnes pareigas bei postus tiek pačiam S. M. Kosakovskui, tiek kitiems giminės nariams.

⁸³ A. Bezborodko laiškas Voroncovui, 1794 m. gegužė (?), Sankt Peterburgas. *Архив князя Воронцова, кн. XIII*. Москва: Тип. Грачева и К., 1879, с. 290.

⁸⁴ AVIŽONIS, Konstantinas. *Zubovai. Rinktiniai raštai, t. IV*. Sudarė Angelė Avižonienė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 754.

⁸⁵ 1795 m. rugpjūčio 30 (19) d. amžinos nuosavybės teise apdovanotųjų sąrašas. *Архив князя Воронцова, кн. XIII*. Москва: Тип. Грачева и К., 1879, с. 354–356.

Lenkijos ir Lietuvos valstybės likimui Kosakovskių, kaip ir kitų konservatyviųjų didikų, bendradarbiavimas su Rusijos imperijos valdančiaisiais sluoksniais buvo pražūtingas. Valstybės suverenitetas buvo apribotas, 1793 m. įvykdytas antrasis padalijimas.

Kosakovskių puoselėti planai ir projektai išlaikyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės suverenumą ar dalinę autonomiją Rusijos imperijos sudėtyje rodė realios politinės situacijos nesuvokimą, o siekiai pasinaudoti P. Zubovo protekcijomis, 1792 ir 1793 m. pradžioje sudarę sąlygas Kosakovskių giminei iškilti ir įsigalėti, pasikeitus Rusijos užsienio politikos prioritetams ir Rusijai suartėjus su Prūsija, tapo beverčiai.

Bendradarbiavimas su okupacine valdžia ir vykdyta prievartos politika sukėlė visuomenės nepasitenkinimą, atvedusį prie 1794 m. sukilimo įvykių. Etmono ir vyskupo Kosakovskio žūtis sukilimo kartuvėse buvo dėsninga jų bendradarbiavimo su okupantais pasekmė.

Šaltiniai ir literatūra

1. *Akt konfederacji Generalney Wolney*. [Wilno?], 1792.
2. KOSAKOVSKIS, Juozapas Domininkas. *Objasnienie interessów JW Józefa Kossakowskiego* [...]. [Rankraštis]. 1816 m. birželio 8 d. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Rankraščių skyrius, f. Kosakovskių šeimos archyvas, b. 195, l. 1–15 [žiūrėta 2017 05 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C10002241624>>.
3. Mykolo Kosakovskio laiško vyskupui Juozapui Kazimierui Kosakovskiui kopija, Sankt Peterburgas, 1792 m. liepos 24 d. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 1, p. 167–168.
4. NN laiško etmonui Simonui Martynui Kosakovskiui iš Sankt Peterburgo ištrauka, 1793 m. liepos 13 d. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 2, l. 183.
5. OGINSKIS, Mykolas Kleopas. *Atsiminimai, 1 tomas*. Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2007.
6. Platono Zubovo laiško Simonui Martynui Kosakovskiui kopija, 1793 m. gegužės 31 d. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)*, *Archiwum Krolestwa Polskiego*, nr 203, l. 349–350v.
7. Platono Zubovo laiško Simonui Martynui Kosakovskiui kopija, Carskoje Selo, 1792 m. birželio 16 d. Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 1, p. 128.
8. SIEVERS, Jakob Johann. *Jak doprowadziłem do drugiego rozbioru Polski*. Opracowali wstępem i przypisami opratrzyli Barbara Grochulska i Piotr Ugniewski. Warszawa: Oficyna wydawnicza INTERIM, 1992.
9. Simono Martyno Kosakovskio laiško iš Varšuvos kopija, 1793 m. vasario 13 d. Biblioteka im. ks. Czartoryskich w Krakowie (Muzeum Narodowe), Rkr. 2257 IV, l. 30–36.
10. Simono Martyno Kosakovskio laiško Altesti kopija, 1793 m. birželis (?). Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 2, p. 153.

11. Simono Martyno Kosakovskio laiško Platonui Zubovui kopija, 1792 m. rugpjūčio 3 d. (liepos 23 d.). Biblioteka Jagiellońska, Rkr. 4436, t. 1, p. 205–206.
12. *Summaryusz Czynności Konfederacyi G. Obojga Narodów od Dnia 11. Miesiąca Września 1792. Roku w Brześciu Litewskim rozpoczętych, na mocy Prawa tytuło: „Zalecenie WW. Kanclerzom O. N. ażeby Summaryusze Sancitów Konfederacyi Targowickiey, rozdrukowane i po Województwach rozesłane były” ułożony.* [Warszawa], t. 1, 1793.
13. *Tajna korespondencja z Warszawy 1792–1794 do Ignacego Potockiego. Jan Dembowski i inni.* Oprac. M. Rymaszyna i A. Zahorski. Warszawa, 1961.
14. Бумаги графов Александра и Семена Романовичей Воронцовых. Письма графа Маркова, Тамары, Италинского, барона Грима, Лизакевича. *Архив князя Воронцова, кн. X.* Москва: Университетская типография, 1881, с. 27–62.
15. Письма графа П. В. Завадовского к братьям графам Воронцовым. *Архив князя Воронцова, кн. XII.* Москва: Тип. Грачева и К., 1877, с. 1–312.
16. Письма графа Ф. В. Ростопчина к графу С. Р. Воронцову. *Архив князя Воронцова, кн. VIII.* Москва: Тип. Грачева и К, 1876, с. 37–457.
17. Письма князя А. А. Безбородко. *Архив князя Воронцова, кн. XIII.* Москва: Тип. Грачева и К., 1879, с. 201–321.
18. Письма графа А. И. Морнова к графу Семену Роман овичу Воронцову. *Архив князя Воронцова, кн. XX.* Москва: Университетская типография, 1881, с. 25–57.
19. *Сборник императорскаго русскаго историческаго общества.* С. Петербург, 1885, т. 47.
20. СТЕГНИЙ, Петр Владимирович. *Разделы Польши и дипломатия Екатерины II. 1772. 1793. 1795.* Москва, 2002.
21. AVIŽONIS, Konstantinas. *Rinktiniai raštai, t. IV.* Sudarė Angelė Avižonienė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
22. BUTTERWICK, Richard. Bishop Jozef Kazimierz Kossakowski at the Four Years’ Diet. Iš: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis: mokslinių straipsnių rinkinys.* Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui. Sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: LII leidykla, 2012, p. 389–412.
23. BUTTERWICK, Richard, *Polska rewolucja a Kościół Katolicki 1788–1792.* Kraków: ARCANA, 2012.
24. DOLINSKAS, Vydas. *Simonas Kosakovskis. Politinė ir karinė veikla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1763–1794.* Vilnius: Vaga, 2003.
25. KĄDZIELA, Łukasz. *Między zdradą a służbą Rzeczypospolitej, Fryderyk Moszyński w latach 1792–1793.* Warszawa: VOLUMEN, 1993.
26. KĄDZIELA, Łukasz. Szymon Kossakowski herbu Ślepowron. In: *Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów.* Red. nauk. Mirosław Nagielski. Warszawa: Bellona, 1995, s. 561–574.
27. KONOPCZYŃSKI, Władysław. Szymon Marcin Kossakowski. In: *Polski Słownik Biograficzny, t. XIV.* Warszawa etc., 1969, s. 288–293.
28. KORZON, Tadeusz. *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764–1794). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego, t. 4.* Kraków–Warszawa, 1897.

29. LITYŃSKI, Adam. *Sejmiki ziemskie 1764–1793. Dzieje reformy*. Katowice, 1988.
30. ŁOJEK, Jerzy. *Misja Debolego w Petersburgu w latach 1787–1792. Z dziejów stosunków polsko-rosyjskich w czasach Sejmu Czteroletniego*. Wrocław: Ossolineum, 1962.
31. ŁOJEK, Jerzy. *Upadek konstytucji 3 maja. Studium historyczne*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976.
32. LORD, Robert Howard. *Drugi rozbiór Polski*. Warszawa: Instytut wydawniczy PAX, 1984.
33. MANN, Zygmunt. *Stanisław August na sejmie ostatnim*. Warszawa, 1938.
34. ROLNIK, Dariusz. O postawach szlachty litewskiej wobec konfederacji targowickiej w 1792 roku. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, t. 1/2004, s. 73–95.
35. SMOLEŃSKI, Władysław. *Konfederacja targowicka*. Kraków, 1903.
36. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Geopolitinė situacija Europoje ir Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimai. Iš: *Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimų dokumentai. 1 dalis. Sankt Peterburgo konvencijos*. Sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 16–50.
37. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792–1793 metais*. Vilnius: LII leidykla, 2003.
38. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. Livonijos vyskupo Juozapo Kazimiero Kosakovskio LDK vizija antrojo valstybės padalijimo akivaizdoje. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002, 2001/1, p. 73–86.
39. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė. The position of the Nobility of the Grand Duchy of Lithuania within the Context of the Second Partition. In: *Separation of Powers and Parliamentarism. The Past and the Present. Law, Doctrine, Practice. Studies presented to the International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions, Volume 84*. Edited by Waclaw Uruszczak, Kazimierz Baran, Anna Karabowicz. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2007, p. 475–485.
40. *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Ksiestwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*. Opracowali Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba. Kórnik, 1994.
41. ZAHORSKI, Andrzej. Kossakowski Józef Kazimierz. In: *Polski Słownik Biograficzny, t. XIV*. Wrocław etc., 1968–1969, s. 269–272.
42. БОЛОТИНА, Наталья Юрьевна. Г. А. Потемкин: к вопросу об институте фаворитизма в России. Из: *Российская государственность: история и современность*. Москва: РАГС, 2007, с. 230–263.
43. ЕЛИСЕЕВА, Ольга Игоревна. *Геополитические проекты Г. А. Потемкина*. Москва, 2000.
44. ИЛОВАЙСКИЙ, Дмитрий. *Гродненский сейм 1793 года. Последний сейм Речи-Посполитой*. Москва 1870.
45. КУРУКИН, Игорь. Платон Зубов – «Министр всех частей правления»: фаворитизм на исходе XVIII столетия. *Quaestio Rossica*, 2015, № 3, с. 203–204.
46. КУРУКИН, Игорь. Фаворит в России XVIII века: человек и механизм. Из: *Вестник истории, литературы, искусства, т. 9*. Москва: Наука, 2014, с. 181–195.

Connections between the Kossakowski brothers and Platon Zubov in the context of Russian intervention and the second partition of the Polish–Lithuanian Commonwealth

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education in Humanities, Department of World History, T. Ševčenkos St. 31, Vilnius, Lithuania

E-mail: ramune.stukiene@leu.lt

Summary

The article analyses how the connections between the Lithuanian nobles, Bishop of Livonia Józef Kazimierz Kossakowski and Lieutenant-General of the Lithuanian and Russian Armies Szymon Marcin Kossakowski, and Platon Zubov, the favourite of Catherine II of Russia, evolved in the context of the Russian military intervention in the Polish-Lithuanian Commonwealth and the legitimization of the second partition and how these connections influenced the political processes in Lithuania. With reference to archival sources and the research on the activities of the 1792–1793 Confederation of the Grand Duchy of Lithuania, the article determines how and when the contacts between the Lithuanian nobles and Platon Zubov were first made, what objectives the Kossakowski brothers sought to accomplish by virtue of the system of favouritism practised by the ruler of the Russian Empire and what Zubov aimed for in providing his protection to the Kossakowski family members.

The turning point between 1791 and 1792 is considered the beginning of the Kossakowski connections with Platon Zubov, when S.M. Kossakowski gained the protection of Platon Zubov, the new favourite of Catherine II of Russia, by maintaining contacts with Maj. Gen. Vasili Popov, former Adviser of Grigorij Potiomkin and Chief of Staff of the Russian Army, after Potiomkin's death. The Kossakowski-Zubov connections played an important role in staging the Russian intervention in the Polish-Lithuanian Commonwealth and also benefited the Russian foreign policy objectives – to abolish the reforms of the Four-Year Diet and the Constitution of 3 May 1791 and to restore the Russian protectorate over the Polish-Lithuanian Commonwealth.

By virtue of the system of favouritism practised by the Russian ruler, the Kossakowski brothers sought to gain the support of the powerful protector for their political objectives: to restore the model of government of 'noble democracy' that existed in the Grand Duchy of Lithuania before the reforms of the Four-Year Diet; to prevent the succession to the throne; to stop the process of centralization of the administration of Lithuania and Poland and the transfer of public authorities to Warsaw which was already in progress; to maintain separate offices and institutions, thus creating conditions for Lithuanian noble families to keep power in their hands. A separate confederation of Lithuanian nobles was set up in pursuance of the aforesaid objectives. Through direct correspondence with the favourite and the members of his group and with their support,

the Kossakowski family members achieved their objectives: they guaranteed the separateness of the Confederation of the Grand Duchy of Lithuania from the Targowica Confederation of the Kingdom of Poland. By virtue of this confederation, they established their family's rule across Lithuania. Their protection in Saint Petersburg and connections with Zubov enabled them to obtain personal benefits: offices and posts in public authorities and an opportunity to generate profit by seizing the estates of those citizens who refused to join the confederation.

The collaboration of the Kossakowski family and other conservative nobles with the Russian ruling elite was fatal for the Polish-Lithuanian Commonwealth. The state lost its sovereignty in the summer of 1792 and was partitioned by Russia and Prussia in 1793.

The plans upheld by the Kossakowski family members in the Diet of Grodno in 1793 to maintain at least partial independence of the Grand Duchy of Lithuania by means of the protection of Platon Zubov demonstrated their incapacity to see the real situation, both political and geopolitical.

The support of the conservative Polish and Lithuanian nobility and the abolition of the Constitution of 3 May "by the hands of the citizens of the Polish-Lithuanian Commonwealth" brought a direct and tangible benefit to the Russian ruling elite, and favourite Platon Zubov in particular: state awards and even the so called Šiauliai Economy with 13,669 peasants, which was handed over after the third partition with the right of inheritance.

Įteikta/ Received 2017 06 20
Priimta/ Accepted 2017 11 09